

De geschiedenis van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam deel 7 De oorlogsjaren

door
J.G.B. Nieuwenhuis

Fossielen uit het
Carboon, in 1941 verworven.

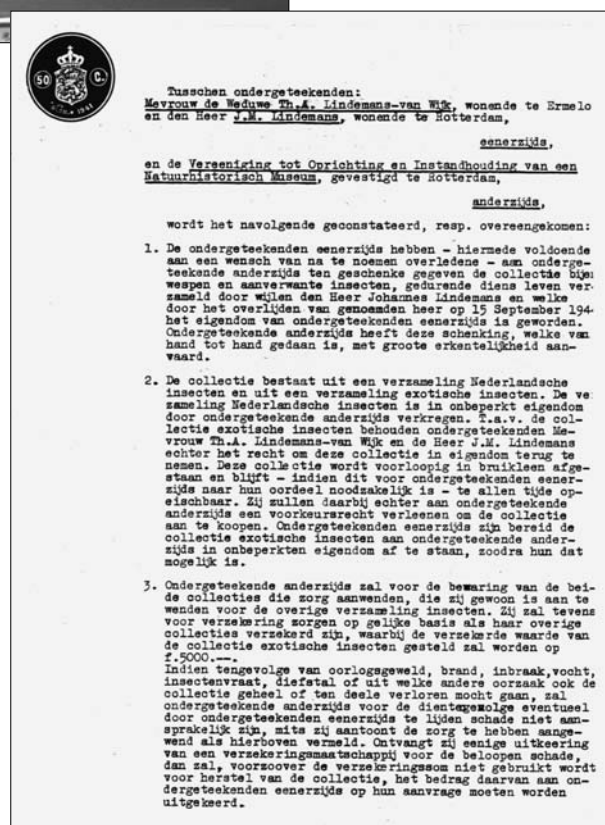
(foto: Kees Moeliker)

Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in mei 1940 kwam er van het museumbezoek niet veel terecht. Wel ontving men veel aanwinsten voor de bibliotheek zoals het Tijdschrift voor Entomologie in 66 delen. Aan burgemeester en wethouders werd verzocht het museum alle dagen, behalve op dinsdag, open te stellen.

In 1941 werd door prof. dr W.J. Jongmans een verzameling fossielen en mineralen uit het Carboon aangeboden, afkomstig van het Geologisch Bureau voor het Nederlandse Mijngebied te Heerlen. Deze collectie bestond uit afdrukken van carboonplanten alsmede kopererts, loodglans, zinkerts en kwarts benevens een stuk *Cerithium*-klei uit het Oligoceen. Jongmans wilde deze collectie ruilen tegen een stuk kalkspaat met rosetvormige kristallen uit de mijn 'Laura'. Het zou een unicum voor ons land zijn en nadat Landsman nog twee stukken te Rimburch in het oosten van Zuid-Limburg had kunnen bemachtigen voor het museum, besloot hij op het voorstel

van Jongmans in te gaan. Ik herinner mij nog goed dat in de bovenzaal van het museum een vitrine aan deze aanwinst was gewijd.

1941
De Rotterdamse Natuurhistorische Club vergaderde regelmatig in de bestuurskamer van het museum en toen in 1941 deze club veertig jaar bestond, werd dit gevierd met een diner in Breda waarbij een ellenlang gedicht werd voorgedragen van de hand van de plantkun-

dige W.H. Wachter, waarin ook Landsman en het museum ter sprake kwamen. Dit luidde als volgt:

*Ook Landsman mag ik niet vergeten:
dat wij hem danken, mag hij best weten,
voor de thee, zo gul geschonken
En zo gretig uitgedronken.
Naar Limburg trok hij keer op keer
En kwam met stenen en vlinders weer,
Ook vleermuizen uit mergelgroeven;
Verzuimde nooit de schnaps te proeven
Door Heer oom uit Rimborg met maten
geschonken
Niemand zag het toch, wees dan maar eens
dronken!
Nadat hij eens weerkwam met een bruid
Waren al die fratsen finaal uit!
Nu werkt hij zich dood voor zijn Museum
Dus daarom, lieve vrienden, steunt' em.*

In hetzelfde jaar werd een instructie voor de conservator uitgevaardigd. Zijn taak bestond uit determineren, ordenen, catalogiseren, aankopen, inrichten en bijhouden van de bibliotheek, het voeren van de administratie en boekhouding alsmede het geven van inlichtingen. Landsman had vele bezwaren, zo mocht hij niet langer lid zijn van het bestuur.

In oktober werd Landsman ernstig ziek en men besloot de biologieleraar L.P. Pouderoyen tot plaatsvervanger aan te stellen, hoewel dit natuurlijk financiële problemen gaf. Pouderoyen begon met de preparatie van weekdieren volgens de paraffine-methode. Door het volspuiten van naaktslakken met paraffine kon men deze dieren ook aan het publiek tonen. Als aanwinsten werden genoteerd een blauwe kiekendief en een papegaaiduiker. In december moest aan de leden worden gevraagd of ze joods waren, want die kwamen te vervallen als lid. Het aantal bezoekers bedroeg 3160 en het aantal leden 121.

1942

In 1942 ontstond er glasschade aan het museum wegens een bombardement, maar daar is het ook de hele oorlog bij gebleven. Het bestuur overwoog een molestverzekering af te sluiten, doch deze bleek onbetaalbaar. Er werd een concept-reglement voor de bibliotheek ontworpen. Op aanraden van het bestuurslid Nootboom werd een reclameplaat gemaakt ter verspreiding op de scholen. De kosten werden gedragen door de Gemeentelijke Commissie voor beeldende kunst en door een gift van de afdeling Rotterdam van

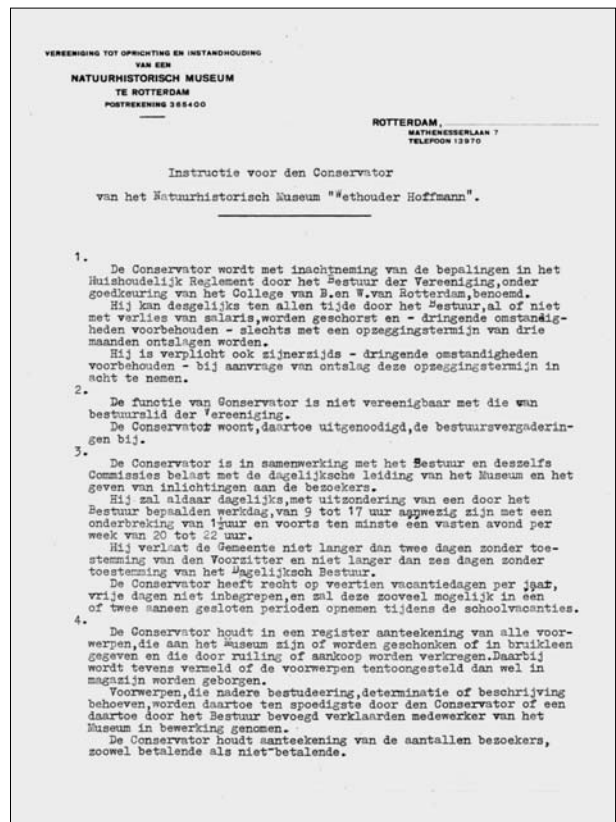
de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. De instructie voor de conservator werd goedgekeurd. Voorts werd medewerking gevraagd voor de oprichting van een afdeling Rotterdam van de Vereniging voor Heemkunde. Het bestuur ging hiermede accoord en besloot dat J.M. van den Houten, leraar aan de HBS aan de Libanonstraat, de vereniging zou vertegenwoordigen. Een belangrijke aanwinst was de vlindercollectie van L. Kranendonk uit Dordrecht.

Toename bezoekers

Door de oorlog nam het bezoek sterk toe, doch de keerzijde was ook een toename van diefstallen. Zo verdween een klapekster, behorende bij de valkenjacht, kevers uit gesloten dozen en bronzen knopjes van de insectenladen. Niet elk lid werd met vreugde ontvangen. Zo schreef Landsman op 15 september 1942: 'die vervelende brutale van Gool is lid geworden!' Ik herinner mij die van Gool nog wel, hij had een bakkerij in de Josephstraat en was geïnteresseerd in vogels. Hij wilde met alle geweld een tentoonstelling in het museum houden, waar Landsman niets voor voelde. Uiteindelijk kwam die tentoonstelling er, maar volgens mijn vader was het een rommelig geheel en werd het een flop. De jongerengroep van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging hield één keer per maand haar vergadering in het museum. Ook werd er een tentoonstelling gehouden over adventiefplanten op het puin van Rotterdam. Het aantal bezoekers bedroeg dit jaar 4746.

1943

Inmiddels was Landsman in 1943 hersteld, maar men wilde Pouderoyen behouden voor het museum als assistent-conservator. Vervolgens werd mej. van Campenhout ziek. Zij bleek aan gewrichtsreumatiek te lijden, waardoor zij haar werkzaamheden in het museum tijdelijk moest staken.

Mr G.L. Lambert vroeg zich af of het museum zich zou ontwikkelen tot een streekmuseum of tot een algemeen museum, streng wetenschappelijk of populair. Inmiddels had Pouderoyen een ontwerp gemaakt voor de inrichting van het museum. Van Deinse had verschillende aanmerkingen. De kelder stond vol met materiaal dat tien jaar geleden was geschonken. Ook miste hij steekhoudigen en vissen, waarvan in het museum niets aanwezig was. Er waren ook geen amfibieën, kruipende dieren en wormachtigen. Alleen de vogels en insecten waren compleet. De fossielen van de heer ten Dam stonden in de kelder en ook vond hij daar een complete uitgave van Buffon. Van Deinse vond dat alle klassen van het dierenrijk vertegenwoordigd moesten zijn.

1944

In 1944 werd het echtpaar de Koning-Bouwer aangesteld tot huisbewaarders voor de tijd dat mej. van Campenhout ziek was. Er werd een commissie uit het bestuur benoemd, bestaande uit dr A.B. van Deinse en dr K. Kuiper, om met de conservatoren te overleggen wat er gedaan moest worden om de collectie vissen en amfibieën bijeen te brengen. Genoemde commissie is nooit bijeen geweest! Folpmers vond ook dat er minder tijd moest worden besteed aan eigen werk. Landsman moest zijn functie van penningmeester opgeven, omdat het gemeentebestuur van mening was, dat dit met de functie van conservator onverenigbaar was.

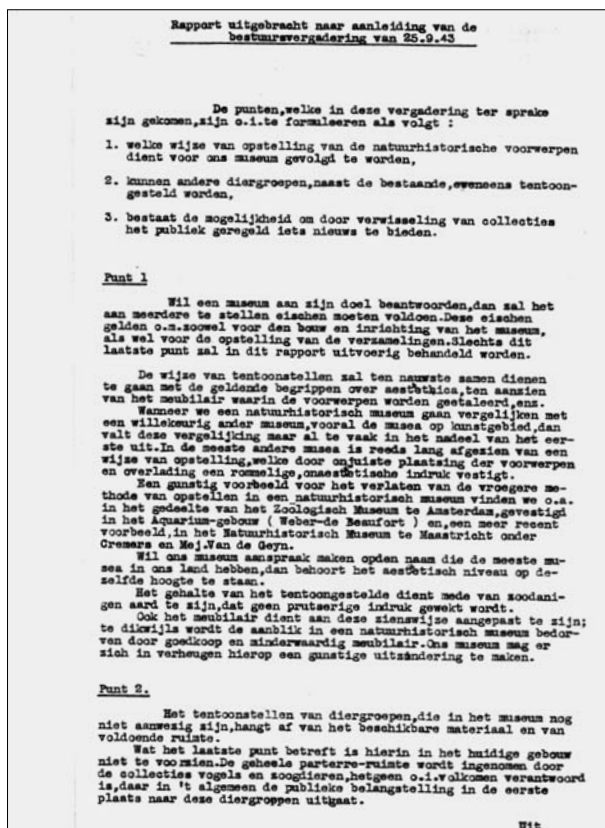
Naast de gebruikelijke aanwinsten, zoals b.v. een boktor, *Rhopalopus clavipes*, gevangen te Rotterdam en geschonken door de heer J. Huisman alhier, ontving het museum een zeer belangrijke aanwinst in de vorm van een collectie Hymenoptera van wijlen de heer J. Lindemans te Ermelo. Deze verzameling bestond uit inlandse angeldragende wespen en bijen alsmede sluipwespen. Voorts uit tropische weg- en graafwes-

pen en vertegenwoordigers van andere insectengroepen waaronder zeer fraaie sprinkhanen en lantaarndragers. Deze grote verzameling tropische vliesvleugeligen bevatte zeer fraai materiaal uit Peru, Paraguay en India, waaronder buitengewoon zeldzame en nieuwe soorten. Landsman had deze collectie eind november 1944 onder moeilijke omstandigheden en met gevaar voor eigen leven uit Ermelo gehaald op verzoek van de erven Lindemans. Daar door Lindemans bij zijn leven niets bij notarieële akte was geregeld, was de overeenkomst met de erfgenamen slechter voor het museum uitgevallen, dan het in de

bedoeling van Lindemans had gelegen. De inlandse verzamelingen werden in eigendom verkregen, terwijl het tropisch materiaal voorlopig in bruikleen werd afgestaan. Voor alle veiligheid werd het tropische materiaal in de kelder van Museum Boijmans geplaatst, waar het na de bevrijding werd teruggehaald. Deze verzameling werd met de collectie molusken uit de Rotterdamse Diergaarde beschouwd als de belangrijkste gift voor het museum.

H.A. van Dam
(1858 - 1947).

(foto: Gemeentearchief Rotterdam)

Na de oorlog

Begin 1946 stelde de heer H.A. van Dam geld en boeken beschikbaar voor het museum op voorwaarde dat hiervoor een aparte stichting in het leven zou worden geroepen. Hendrikus Adrianus van Dam (1858 - 1947) was aanvankelijk schuitverhuurder, naderhand grondeigenaar en koopman in onroerende goederen. Hij raakte bevriend met Landsman, die in latere jaren zijn administratie

bijhield. Aangezien van Dam ongehuwd was, wist Landsman hem te bewegen zijn bezit te legateren aan het museum. Van Dam, die gaandeweg in het museum geïnteresseerd was geworden, voelde hier wel voor, mits voor dat doel een afzonderlijke stichting in het leven werd geroepen. Landsman richtte deze stichting op, genaamd de Stichting Hulpfonds voor het Natuurhistorisch Museum, met een beginkapitaal van f 100,-. Het doel van deze stichting was het instandhouden van het natuurhistorisch museum; het geven van toelagen aan degenen die als medewerker aan het museum waren verbonden; het bijeenbrengen van gelden en natuurhistorische objecten ten behoeve van het museum; het bevorderen van het bezoek aan het museum en het wekken van belangstelling daarvoor; het bezorgen van wetenschappelijke uitgaven op natuurhistorisch gebied al dan niet in verband met de verzamelingen van het museum. De stichting werd beheerd door het dagelijks bestuur van de museumvereniging en kende begunstigers. Dit waren haar oprichter, diegenen die aan de stichting een gift deden van tenminste honderd gulden; degenen, die aan de stichting een jaarlijkse contributie betaalden van vijf gulden; alsmede de Stichting Bevordering van Volkskracht te Rotterdam. Volkskracht achtte het echter niet verantwoord meer steun te geven, aangezien het museum niet genoeg eigen inkomsten had en niet aan haar doel beantwoordde. Het beginkapitaal zou te zijner tijd worden aangevuld met de nalatenschap van Van Dam. Tot 1979 kende deze stichting slechts één begunstiger, Landsman.

Verbetering van de financiën

De heren N.P.W. Balke en F.C. Fischer hadden plannen ontwikkeld voor de verbetering van de financiën. De contributie moest f 10,- worden en er zouden tenminste duizend leden moeten komen. Als dit niet lukte, zou men subsidie van de gemeente moeten vragen. Want als de bijdrage van Volkskracht kwam te vervallen, zou het spoedig gedaan zijn met het museum. Het museum was te saai, het leefde niet en het was te wetenschappelijk. Dat was een reeds jarenlange klacht. Balke stelde voor om het museum met de collecties aan de gemeente te schenken in ruil voor een door de gemeente te bouwen aquarium met daarboven een nieuw museum. Een schaduwzijde was natuurlijk dat het museum dan in handen van de ambtenarij kwam. De vereniging zou dan kunnen blijven bestaan als 'Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam' en het dagelijks bestuur als commissie. Balke meende dat wethouder ir Kraayvanger wel voor het plan

zou voelen. Lambert en secretaris Mees zouden met de wethouder gaan praten. J.P. van Lith was ongerust over het plan om de collecties ergens anders op te stellen.

1947

Het bruikleen Ten Dam werd omgezet in een schenking en Landsman mocht in Limburg fossielen gaan kopen. Volkskracht was ontstemd dat nog niets gereorganiseerd was. 1947 zou wel eens het laatste jaar kunnen zijn voor een bijdrage. Er moest zo gauw mogelijk een tentoonstelling komen naast de nieuwe opstelling van de Nederlandse vlinders en buideldieren, maar er ontstonden communicatiestoornissen tussen het bestuur en de conservator. Tijdens de ledenvergadering van 10 april werd een commissie benoemd voor de opstelling van de museuminventaris. Op 29 oktober 1946 werd deze commissie geïnstalleerd. Hierin hadden zitting C.J. Korteweg, mr M. Mees, A.M. van den Oord en J.G. Slieker. De commissie had algemene bevoegdheid zowel ten aanzien van de behoeften van het lekenpubliek als van de bezoekende scholen. De conservator moest met deze commissie in harmonie samenwerken. Alle plannen moesten van te voren aan het bestuur kenbaar worden gemaakt. Er werd een bezoekersboek ingesteld, maar de ledenactie was helaas mislukt. (wordt vervolgd) 🌿

L.P. Pouderoyen
assistent-conservator van
1941-1950.

(foto: archief J.G.B. Nieuwenhuis)